

A csönd és a hallgatás is beszél...

Kubik Annával a nyelv és a költészet életéről és haláláról

„Falni suttogó, drága szókat”
(Ady)

– *Hány éves a „színész”?*

– Amikor huszonevvel ezelőtt Moszkvában Bornemisza Péter *Magyar Electra* című darabjával vendégszerepeltünk, egy színész is megkérdezte, és azt mondtam, hogy százkető. De az még pontosabb, hogy sok száz, hiszen szerepének korát nemcsak a színpadon viseli az ember, hanem a mindennapokra is rátelepszik. És ha hozzászámolom az ősök által örökölt vonásokat, hogy például szüleim műkedvelő előadásokban is az időnek különösen mély rétegeiben is éltek, akkor talán nem fellengzősség azt mondani, hogy a színész a történelem viselője is. De ne szólj közbe, hogy te a „színésznőt”, a szót kérdezed. Ezért is gyönyörű a magyar nyelv, mert hivatásunkat is árnyalatosan fejezi ki. A színésznő helyett jobban szeretem, ha színésznek neveznek, s nemcsak azért, mert például Shakespeare darabjaiban férfi szerepeket is alakítanak, de sokan férfiak femininként viselkednek, és hisztérikus hétköznapisággal, kívül viselik a szakmát. Vagyis a színész kifejezés számomra a hivatást jelenti. Bubik István, Őze Lajos nyomán, színjátékosnak nevezte magát, ezt is vállalom.

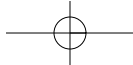
– *Kérdésem egyébként Kosztolányira utalt, akitől tudom, hogy 1833-ban Kölcsey Ferenc az Országgyűlési Tudósításokban először használta a színésznő kifejezést. Így a „színésznő” 175 esztendő...*

– ...1833?-ban? Emlékezetes dátum magyar színészetben. Ha jól tudom, Katona Bánk bánját ekkor játszották először színpadon, Kassán!

– *Előbb, 1987-ben Melindát alakítottad, s másfél évtized múlva Gertrudist. Katona remekművét Illyés Gyula átdolgozta, de újra és újra visszhangzik az aggodalom: a fiatalok nem értik a reformkor nyelvét. Sinkovits Imre egy előadáson megállt a játékban, és kilépve szerepéből figyelmeztette a hangoskodó fiatalokat.*

– Amikor Imre bácsi elvesztette a türelmét, akkor a gyerekek ittasan hangoskodtak. Az alkohol nem a színpadi értetlenségből következett, persze olykor a színész is „kilép a medriből”, megéltem én már azt is, hogy a kolléga egyszerűen otthagyt a színpadon. Rettenetes helyzet és kérdés, hogy ilyenkor mi tegyen és mondjon az ember, ami a darabhoz a jelenethez illő, ami persze egészen rendkívüli helyzet. De a *Bánk bán*-ról kérdezte; mindkét előadás, az első Vámos László, a későbbi Vidnyánszky Attila rendezésében, sok estén zavartalanul bonyolódott, tehát nyelvi értetlenség nem zavarta *Bánk*-előadásainkat. Közönség dolgában pedig rendszerváltó különbséget tapasztalhattunk. Mert 1990 előtt katonákat, munkásokat, diákokat nagyszámban és kötelező jelleggel tereltek be az előadásokra. Az új időkben már csak az vált jegyet, aki kíváncsi Katonára, Shakespeare-re, vagy ép-

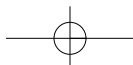
pen kedves színészét akarja látni III. Richárd szerepében. De ne felejtse el: a színpadi szöveg megértését számos hatás, díszlet, fény, mozgás segítheti, s persze legfőképpen a színész játéka, amely a dikciót értelmezi. S éppen ez a színház gyönyörű feladata, hogy a drámai gondolatot az előadás meggyőzően eljuttassa a közönséghez. Ha sikerül, a néző egy-egy kifejezés óságán vagy megértésén nem akad fenn, mert viszi a színész játéka, értelmezi a jelenet, így Katona nyelve hitelesen megelevenedhet a XX. vagy a XXI. századi színpadán is. Ám ha a rendező vagy a színész nem elég művelt, érzékeny és tehetséges, akkor azonmód a kényelmes megoldással él, és kihúzza vagy átírja a számára „érthetetlen” fordulatokat. Egy másik változat, amikor a modernség jegyében az önmegvalósítók szövegmerényletei silányítják remekműveinket.

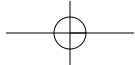
Gertrudist említetted, s még az alakítás dilemmájáról is hadd szóljak. Száz évvel ezelőtti előadásban s azóta is annyi színészi-rendezői értelmezésben jobbára a gyűlöletes királynét játszották elődeink, mert Petur és magyarjai főként az idegent gyűlölik benne. Bánk bán királynő-gyilkosságát a közönség a hazafias gesztusként tapsolta – a habsburgi és a szovjet idők nagyon is érthető magyarázataként. De Katona szövegét változatlanul hagyva, a színész a királynő történelmi arcát is felvillanthatja. Mert ha nem démonizáljuk ármánykodását, akkor alakja eljátszható úgy is, hogy hihető: ő szülte szentéletű Erzsébetet, tehát emberi vonásai is áthatják királynőségét. A színész testbeszéde, kimeríthetetlen gesztuskészsége voltaképp a mesterség hatalmát jelenti, s én remélem, hogy utóbb meg tudtam mutatni Gertrudis emberi, asszonyi vonásait.

Nem említettem az előbb, hogy a kellékek is segíthetik a szöveg, az író megértését. Csukás István *Tükörbobócok* című meséjét sok éve játszuk a Tháliában; egyik jelenetben fölösleges tárgyakat kell kukába dobnom. Kiderült, hogy sok mindent már nem ismernek a kicsinyek, mert nem használjuk – például a kalucsnit. S én felmutatom, nevét mondom jelezve, mire való – a színpad ilyenképp emlékeztet és taníthat is. S itt mondom el micsoda öröm Csukás darabját játszani, vagy hogy Lázár Ervin poétikus, erkölcsi szépséget, tisztességet sugárzó költői meséin, mesejátékain nevelhetjük gyermekeinket. Mert ami nyugatról jön a Harry Potter-féle művek véglényeivel – az rémvilág. Kosztolányit említetted az előbb, a magyar színészekhez írott nyílt levelében valahogy úgy fogalmaz, hogy „A színház legyen kórház, ahol meggyógyul a sínylódó nyelv...”

...figyelmeztetését pedig folytatom, mert feljegyeztem: „...ne pedig fertőzet új telepe és betegágya”. Aggodalma beteljesült! Sikk a trágár és mosdatlan beszéd, s ilyenképpen felvetődik a kérdés: minek színházba menni? A valóságból, a villamoson, a tévé (szenny)csatornáiból is árad a „fertőzet”.

– Igaz, de hivatásomat úgy is tekintem, hogy a fertőzetnek minden erőmmel ellenálljak. Egy friss példát említve: Edward Albee *Kényes egyensúly* című darabját próbáljuk, s ebben egy részeges nőt játszom. Szövegében az alábbi is hallható: „A katolikusok menjenek a misére.” Egyszerűnek látszó mondat, semmi zavaró, bántó él nem érzékelhető. Igen ám, de a rendező úr azt kérte tőlem, hogy tagoljam így: „A katolikusok menjenek...” itt szünet, hogy az igen tisztelt nagyrődemű

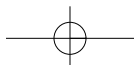
hite, hitetlensége, pártállása, a miniszterelnöki üzenet szerint, majd reakciójával, röhejével (?) megtölti a színpadi pillanat csöndjét. Mert a magyar a képzelet nyelve – hallgatásaiban, szünetjeleivel is. Akkor a rendező javaslatára nem reagáltam. Megnéztem a darab eredetijét, Albee angol szövegét, s láttam, semmiféle pontozás, jel vagy szerzői utasítás nem írja elő ezt „gondolat”-ébresztő némaságot.

– *Mulatságos olvasni a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium leiratai között, hogy 1945-ben Csokonai Karnyónéjának mely kifejezéseit kell törölni a Nemzeti Színház előadásából; „kurv’ anyja...” – és egyebek?...*

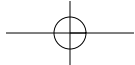
– A *Karnyóné* népi játék, stílusának eleme s helyén ül némely cifrázkodás, a csurgói deákok játszották a szüléknek és az előljáróságnak. Kétszer elhangzik – és megteremti a darab és az előadás nyelvi légkörét. De huszonkétszer és cifrázva? Ugyan már! Én az öntetszelgő, a drámaiságot szennyáradattal fedő művekről és előadásokról beszéltem. S arról, hogy ma már mérce is. És a bizottsági urak korszerűtlennek éreznék magukat, ha lelkesen és módszeresen nem efféle darabokat és vállalkozásokat tüntetnék ki a pályázatokon. De amint példámmal utaltam rá, kimeríthetetlen a lealacsonyítás képzelettára; lám, egy villanásnyi színpadi csönd is az alpáriságot szolgálhatja. Mit tehet a színész? – kérdezheted, akinek mégis csak hivatása a színészet, és eszméje a költői gondolat. Önvédelemről beszéltem, ami azt is jelenti, hogy minden olyan pódiumi és színházi alkalmat vállalkok, ami ellentmond a lélek- és szellemsorvasztó folyamatoknak. Ezért is mentem tavaly nyáron Nagykovácsiba, hogy Juhász Róza rendezésében Tamási Áron *Énekes madár* című darabjában Eszter szerepét játsszam. Az előadás nem múlt el a szabadtéri estékkel, évközben is hívják, már 2009 nyarára is több helyre lekötötték a játékot, csak elfoglaltságunkon múlik, hogy a kis alkalmi együttes hányszor tudja vállalni. Akár Déryné korában, vékonyka keresettel, magunk díszletezünk, gyűjtöttük a kellékeket, nagymamám szentképét is felakasztottuk a székely szoba falára. Esténként tapasztalhatjuk, hogy Tamási Áron mesei-nyelvi varázslata nyomán kigyúl a színpadi csoda, és az öröm érzése tölti be a nézői szíveket, ahogyan Magdó és Móka diadalmaskodik a veszedelmeken. Nekünk színjátékosoknak elmondhatatlan öröm megélni, hogy ebben a reménytelenségekkel terhelt hétköznapi világban a Csoda mindent betöltő ereje átháramlik a nézőtérre, amely nekünk is buzdítást, bátorítást jelent a további munkában.

– *A mese- és a csodateremtés így emelkedik a gyermekkorból hivatássá?*

– Szülőfalum a Tihanyi alapítólevélben is olvasható „Fehérvárra menő had-út” mentén fekvő Ósi község. A legendás hitvilágról, a környékén elterült lápvilágból elszabadult szellemekről szüleim már nem meséltek, de én valóságosabb történetekkel jutottam el az Óperencián túlra. Óriásbajuszú Ignác nagyapám több mint tíz évet dolgozott San Franciscóban és Los Angelesben. Öreg korában betegsége ágyhoz kötötte, s így sokat beszélt Amerikáról, ahol minden kapható volt, és aranyosan csillogott. De sorsa azt is érzékeltette, hogy csak addig kell az ember, amíg egészséges. Ahol most tartunk mi; neki a rontó gőzökben elromlott a szeme, s tovább nem volt szükség rá. Hazajött öreglegényként. Még kinn dolgozott, amikor Amerikából érkeztek csomagok; anyai nagyanyám a gyógyszerküldemény-

nek köszönhetően menekült meg, korábban négy nővére meghalt. A két családi vagyoni érdeke szerint, néhány suta találkozás után összeházasodtak, s a világ legszébb kapcsolata, szerelme szövődött közöttük, mindketten több mint 90 évet éltek boldog házasságban. Az Ősi melletti hatalmas frontharcokról annyit hallottam, hogy lassan magam is átéltem: édesanyámat hogyan menekítették a szovjetek elől Tésre, a rokonsághoz. Az újra és újra felidézett történetekben láttam nagymamát, mint piroslik a tűzhely mellett, amint százhusz palacsintát süt a szovjeteknek. Első szavak-dallamok talán édesapától szárnyaltak fel gyermekkorom hajnalában, aki sok irányban tehetséges volt, de tizenkét gyermekes családból származott, és nem tanulhatott, három műszakban a bányában dolgozott. Ha éjszakai műszakból hazaérkezett, nem tért aludni, hanem a kertben dolgozott a szőlőt és a virágokat ápolta, s közben énekelt; már nem népdalokat, hanem régi magyar filmek slágereit és a népszínművek dalait. Ma is őt hallom a karzatról a templomi gyülekezetben, mintha az ő zengő hangján kérnénk megbocsátást az Úrtól. Mesebeli az is, hogy szüleimet sosem hallottam veszekedni, így szitok- és piszkos szó el nem hangzott házunkban. Színpadi gesztusokról beszéltünk az előbb, de hát a mindennapokban a hallgatás vagy egy tekintet nem lehet legalább olyan beszédes, mint a legerősebb mondat? Vagy a boldog-boldogtalan „összemosolygás” is, ahogyan Illyés hatalmas versében a *Koszorúban* írja. Édesanya halk, csöndes szavú, de egy szigorú pillantása ma is elkísér: hétfő volt, s ő mosott, amikor hazaérkeztem az iskolából, s közöltem: számtanból négyes kaptam! Ahogy édesanya felemelte fejét a teknő felett és feddően rám nézett...! És egyetlen mondata is családunk történetének sorsdöntő elhatározásává emelkedett. „MARADUNK! Nem szállunk fel a teherautóra” – mondta –, már engem hordott a szíve alatt, amikor a forradalom bukása után a teherautó házunk elé állt, hogy nyugatra meneküljünk. Édesapám a forradalmi tanács elnöke volt, s bármennyire megfékezte a lincshangulatot, mert valóságosan lámpavasra akartak húzni embereket, számíthatott a bolsevikok bosszújára. Megszervezte a menekülést, de édesanyám döntött sorsunkban. Bécsen át Ghánába távoztunk volna, ahol édesapa továbbra is bányásztként dolgozik. A drámai történetet szüleim sokáig őrizték, kímélték a gyermeket, hogy a családi történelmet tovább ne felhősítsék fölöttem és bennem. Hogy édesapa megmenekült a börtöntől, alighanem annak köszönhetette, hogy egyszerű bányásztként szükség volt rá, s olyan becsületesen végezte megbízatását, hogy még rágalmakkal se tudták kezdeni. Párttag volt, de mi templomba jártunk. S most, hogy beszélek róla, felidéződik előttem nyugdíjkort épp hogy megélt kedves lénye, eszembe jut: a világháborúban amerikai fogságba került, és egy évet Kölnben töltött. Az én gyermekkoromra ebből már csak a szavak emléke maradt, például reggelente katonás játékosággal német vezényszóra ébresztett: Aufstehen! Egyébként édesapánk rengeteg szót gyártott; a halálra azt mondta: megmurgyelt az ember, a bablevesre: megmotoztam tőle, vagyis undorodott. Mi, gyerekek szerettük hallgatni a régvolt eseményeket; tollfosztáskor is meséltek az emberek, gyakran az asztal alatt lapultunk, óvatosan lélegeztem, nehogy lelepleződjek, s elküldjenek, de a szüreteken is áradtak a félig tréfás, félig komoly történetek. Ha meggondolod, hogy tavasztól

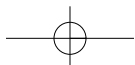

őszig a falu szélén, a Sédig terjedő réten mint egy hatalmas játszótéren éltünk, énekelünk, fogócskázunk, boltost játszottunk kitűnik előtted: édeni világra emlékezem. S bár a nagyromlás, a külvilág pusztító erejét nem érzékeltem, de a végzet titokzatos árama édesanyámból sugárzóan naponta átfutott rajtunk, amikor édesapa munkába menet búcsúzott. Úgy köszöntünk el tőle, hogy szorított bennünket a félelem: látjuk-e újra? A „Jó szerencsét!” – nekünk nem politikai jelmondat volt, hanem folytonos és szívbeli kívánság.

– *Az olvasással miként színesedett és tágult az Operencián túli világ?*

– Még nem jártam iskolába, de én már lázas izgalommal olvastam. Két nővérem már nyolc-, illetve hároméves volt, amikor megszülettem, úgyhogy engem szüleim mellett ők is körbefontak szeretetükkel, s nekik köszönhetően korán kezdtem az olvasást. Nemcsak Szabó Magda verses meséje, a *Bárány Boldizsár* csengőbongó rímei és *Mesebeli János* vitézkedései ragadták meg képzeletemet, de kisiskolásként már nővéreim kötelező olvasmányait is birtokba vettem. Bármennyire is nehezen, sokszor tudományoskodva indulnak Jókai regényei, szívósan átrágtam magam az első fejezeteken, és mindig boldog szusszanással éreztem: megnyílt előttem a világ, emberi vívódások és történelmi események színes kavalkádja forgott képzeletemben. S itt mondom el, micsoda hamis (gyógy)pedagogizálás, de inkább üzleti vállalkozás, értelmiségi handabandával igazolva, hogy a legnépszerűbb magyar regényt, Gárdonyi *Egri csillagokját*, aztán Jókai művét és más klasszikusaink átírt, vagyis nyelvi szépségétől megfosztott változatában piacositják. Nyelvünk erdőzúgása... – mondja szép képpel Sütő András, és valóban: a gyermeki képzelet minden árnyalatot, képet befogad, s világába épít, az elszegényesítés, magát az írói világot a mű atmoszféráját és szellemlelkét üresíti ki és semmisíti meg. S ha most Gárdonyit és a próza remekeit silányítják, előbb-utóbb miért ne következzenek a versek? És egyszer majd Illyés remekének egy mondata így hangzik: Mindenütt zsarnokság van, vagy másik nagy remekét összefoglalva: a reformációnak köszönhetjük, hogy a magyarság megmaradt... – abszurdum! De ne folytassuk, mert még valaki közreadja hét évszázad magyar költészetének tartalmát – az eligénytelenítés korában minden hitványságra fel kell készülnünk. Illyés Gyulát említettem; a *Puszták népe* című munkáját is egész korán elolvastam, semmi nehézséget nem jelentett, szinte falum élete és emberei elevenedtek meg előttem. Németh László *Izonyával* később találkoztam, de életem egyik meghatározó műve: Kárász Nelli alakja katedrális – lelki, szellemi értelemben. Vissza-visszajárok hozzá, azaz újra és újra elolvasom megerősödés végett.

– *Sopronban Sütő András halála alkalmából a református templomban rendezett ünnepségen jóvoltodból megismerhettem kedves tanárodat, Böröczky Gábornét. Tőle tudom, amikor Székesfehérváron az iskolával megnéztétek a Kőszívű ember fiait, majd a következő magyarórán kérdezett a szereplőkről, egyiknek Ödön farkaskalandja, másiknak Aranka hűsége tetszett, egyedülként te említetted Baradlayné. Meg is tanultad azt a jelenetet, amikor Richardnak könyörög: „A hazád vár fiam...” Böröczkyné, Erzsébet néni négy évtized távolából is él a jelenet: „Az osztályban néma csönd lett, bennem is akkora döbbenet, szólni sem tudtam.”*

– Látod, erre én nem is emlékszem. De, ahogy most említéd Böröczky Gábornét, az ő alakjában a mai rontó idők erősödnek fel bennem. Megszüntetik a falvak iskoláit, kora reggel utaztatják a kisgyermeket, majd délután haza, fáradtan, kedvetlenül térnek vissza a családi közösségbe, miközben a digitális táblákra milliárdokat szórnak ki, nyilván a következő választások liberális szponzorait állami pénzzel tőkésítve. Szétkerik a tanári hivatás becsületét, rangját, s ahol az iskola megszűnik, oda a falu holnapja is. Gárdonyi Géza lámpásnak nevezte a tanítót, s Böröczky Gáborné nagytiszteletű asszony is az volt, sok ezren a hazában, akik századokon át nevelték a generációkat, éltették a falut. Mert nem vendégeskedtek a faluban és az iskolában, hanem a nép között éltek, ellátogattak hozzánk, ismerték gondjainkat, a közös örömök részesei, de jobbra teremtői voltak. S persze nemcsak az órán, hanem szakkörökben és irodalmi színpadot, ünnepeket szervezve neveltek bennünket, például színi előadásban dolgoztunk fel a falu múltját. Felsorolni sem tudom neked, hány kiváló tanár, mérnök, szellemi ember nőtt ki csak a mi kis falunkból, Ósiból is. De akik maradtak, azok életét is meghatározta mindaz, amit József Attila, Petőfi, Ady verseiről szólva, a történelem eseményeit elbeszélve, emberségben a Böröczky Gábornéktól kaptak. Szerte nézel a nagyvilágban, mindenütt láthatod, hogy a változó időben is micsoda gazdasági, szellemi és közösségi erő hatja át a kistelepüléseket. Nálunk pedig az „európaiság” jegyében liberális program a falvak megsemmisítése... – elfogadhatatlan! Ettől a démoni rontástól meg kell szabadítani az országot, mert az önpusztító tervet a gazdasági tehetségtelenségnél és a rablószelelemnél is sötétebb erők vezetik. Látod faluféltésemben elvitt az indulat; a könyvtár, ahová kicsi koromtól jártam, most pizzéria. Onnan vittem haza Benedek Elek meséit, amelyek nyomán királykisasszonynak képzeltem magam, s naponta kértem a pöttyös és csíkos könyveket, és kölcsönöztem Móricz összes novelláit, kisregényeit, amelyek közül a *Sárarany* különösen megragadott. Olvastam reggel, napközben és éjszaka; nem válogattam a művek között. A remekírók és a *Távol Moszkvától*-féle művek egymást váltották. Életem szent helye a könyvtár; nem nyugszom addig, amíg megint nem alakítjuk könyvtárrá. Ősi „ősi” temploma, ahol betlehemes játéunkban mindig sajtot vittem a Kisjézusnak, komoly felújításra vár. Az eddig gyűjtött pénzhez még ötmillió forintra volna szükség, hogy a helyi vállalkozók áldozatára is számítva megújuljon. Nagy segítséget és ígéretet jelent elhatározásunkban, hogy Ősi szülötte, Kévés György Kossuth-díjas építész sokirányú tehetségével talán beválthatjuk reményüket. De Baradlaynéról kérdeztél; nem emlékszem az iskolai jelenetre, mondtam, de arra igen, hogy családot átható erejében apai nagyanyámat ismertem fel benne.

– *„Én elhagyám az ősi ház tüzeit” – mondtad a Pesti Magyar Színház megnyitására írott, Vörösmarty Árpád ébredése című játékának Színeszűzőjeként. Elhagyad te is Ősit, Székesfehérváron jártad a gimnáziumot.*

– Én választottam Fehérvárt, hiszen mehettem volna Várpalotára, Veszprémbe is, de angolt lehetett tanulni, hozzá a rendszeres színházi előadásokkal is megnyílt a világ előttem. A kötelező olvasmányok javát én már Ósiben teljesítettem, középiskolában Shakespeare darabjait olvasva Arany János, Vörösmarty, vagy Csehovot megismerve, például Tóth Árpád nyelvi és költői világában is elidőzhettem. Ro-

mán Károly tanár úr terelgetése pedig tovább bátorított arra, hogy egyre inkább a színi pályára gondoljak. Bár szüleim megnyugtatóására, hogy „rendes” hivatást válasszak, Pécsre angol szakra is jelentkeztem, de el se mentem a szóbeli felvételi-re. Szegények Petőfi szüleinek módján képzelték a komédiási mesterséget, persze én sem sejtettem a csábulás életpróbáló erejét. Előbb nem vettem fel a főiskolára, ami nekem hatalmas nyereséget jelentett, mert a fehérvári Vajda János könyvesboltban eladó lettem, ahol életszerűségében elevenedett meg az irodalom; ma is jól emlékszem Kalász Mártonra, Sobor Antalra, egyik nap Czákó Gábor járt nálunk, máskor Szakonyi Károly, aztán Csernus Mariann Weöres Sándor verseit szavalta; ősz üstökével naponta feltűnt Takács Imre, messziről látszott, hogy költő. Többször vendégeskedett nálunk Csoóri Sándor, s nemcsak a velük érkező műveket olvastam el, hanem esténként hazavihettem, és szinte valamennyi irodalmi művet megismertem, ami a boltba érkezett. De jól emlékszem, Görömbei András könyvének köszönhetem, hogy felfedeztem Sinka István költészetét. Nagyon tetszett, hogy a betérő vendégek tanácsomat kérték, s valóságos társadalmi és irodalmi életet éltem abban a boltban, amelyről kiderült: valamikor papír- és könyvkereskedésként szabadbattyányi dédapám, Kubik Ferenc tulajdonában működött. A Ki Mit Tud-beli győzelemhez, a közönségzavazatok mellett, a költők segítettek. Csokonai *Dorottya*-ját mondtam, micsoda lebegő pajzánsággal kezdődik: „Már én tehát csak azért születtem, hogy férfi sohase feküdjék mellettem...!” Olvasod vagy mondod és Weöres Sándorig a magyar költészet olyan árama érint meg, amelyet a most versben is divatozó, nyers pornográfia soha nem válthat fel. Másik darabnak Nagy László *Föltámadt piros csizma* című versét választottam. Nagy Lászlót mondani roppant nehéz, talán valamennyi költő között a legférfiasabb. Irigyeltem Bubikot, mert estjein jó pár Nagy László-verset kiválóan mondott. Egyébként soha nem jelentett rébuszt Nagy László, Juhász Ferenc verseit olvasni, mert az az archaikus nyelv, amit ők a modern költészeté emeltek, gyermekkoromtól bennem élt. Így később a színházban is természetes volt Bornemisza Péter szövegét mondani vagy a Csíksomlyói passió nyelvi, zenei világában elmerülni.

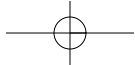
– *Szüleid féltése ellenére csak következett a „bűnös város”.*

– Ma tisztul előttem, hogy az ő aggódó sejtelmük mennyire jogos volt, amikor nem akartak elengedni Budapestre. Tisztességes világból érkeztem, ahol a szavak, a mondatok gondolatainkat, cselekedeteinket is hitelesítették. Pesten megdöbbenve tapasztaltam, hogy micsoda rosszindulat, cinizmus működteti sok ember gondolkodását. Családi, iskolai, gyermekkori életemben a nyelv nem rejtett gonosztságot, de ennek az ellenkezőjét tapasztaltam a fővárosban. Hogy a nyájasság mögött elenséges, netán lélekgyilkos szándékok lappanganak. Otthon szemérmes csend uralta az életünket, nem emlékszem arra, hogy elhangzott volna még az a szó is, hogy szeretet, de a szeretet légkörében éltünk természetes egyszerűséggel. Pesten túl sok hamis mosoly és hangosság fogadott. Keep smiling! – így mondom angolul, a tettetett örömködés kifejezéseként. A főiskolán sokat gyöttrődtem, hogy tájshólásomat kitisztítsam, főként a zárt e-t, aminek jogáért, nyomtatásáért is Kodály Zoltán is oly sokat érvelt, sajnos hiábavalóan. Rádióban, televízióban s a minden-

napokban gyakran cinikus jópofáskodás tárgya „a vidéki beszéd”, vagyis a tájszólás. Ami éppen a magyar nyelv ízeit adja. Arról persze a pesti uraknak nincs értesülésük, hogy „a vidéki” ember miként neveti, ha egyáltalán érti azt a selypegő, affektált, mondat végét felcsapó beszédet, amivel a különféle stúdiókból elárasztják az országot. A főiskolán Fischer Sándor sokat segített abban, hogy sikerüljön kedvező mederbe terelni beszédemet. Iglódi István, akivel betlehemeztünk is, és Kazimír Károly a szakmai órákat irányította, s bár egy évig tanított, hatalmas élményt jelentett Nádasdy Kálmán, aki az irodalom és a zene kapcsolatáról beszélt nekünk. De, hogy értsd az imént említett légkört, példával szolgálok: magyar drámatörténetből vizsgáztam. Már az is jellemző, hogy nem Németh László, Tamási vagy a hozzájuk méltó XX. századi, drámaírásunkat megújító szerzők szerepeltek a vizsgarendben, hanem például Urbán Ernő az *Uborkafával* –1980-ban! Néhány mondat után a „professzor úr” leállított, és megkérdezte: „Mondja, a West Syde Story vizsgaelőadásában viselt melltartót?” S amikor közöltem vele, hogy nem, a vizsgát befejezve beírta a jelest. Emlékszem, az első hangosabb sikert aratva valóságos keresztretjvénnnyel ért fel, hogy a kollégák, „jóakarók” véleményeit megfejtsem. Manapság persze már átlátok a szándékon, gyakran szórakoztat is, hogy ki hogyan vélekedik. Mondhatom: Karinthy Frigyes pompás, kifordítom-befordítom-szerű, játékos és bölcséleti írásai sokat segítettek a pestiség megismerésében. Ma már ritkán tévedek, jó ösztönrel érzem a nyelv mögötti lélektani áramlatokat, s tudom, ki milyen szándékkal közeledik felém.

– Ezek szerint a főiskolán a határokon túli magyar irodalomról sem értesítették a hallgatókat.

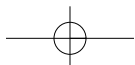
– Egy szóval se. Csak lassan kezdett derengeni bennem, hogy, Nagy László képét kölcsönözve, nemcsak a versben, hanem sorsunkban is bujdosunk. Szégyenletes tájékozatlanságban éltünk és élünk. Egyik első nagy szerepem Zilahy Lajos *Fatornyok* című darabjának narrátora volt a Várszínházban. Ki Zilahy Lajos? – kérdeztem. Magyar regényíró, nem sokkal korábban halt meg, értesültem. De hát egyetlen művét nem láttam a könyvtárban s a boltban sem. Hol élt? Itthon, aztán New Yorkban sok évtizedet, és Újvidéken halt meg. Micsoda regényes magyar sors, ámultam, s hogy darabja azért esemény, mert harmincvalahány év után először kerülhet színpadra. S aztán következett az *Advent a Hargitán*. Finnországban, Lengyelországban és Leningrádban is jártam már, de Erdélybe addig még nem jutottam el! 1985 júliusában, már Árvai Réka szerepét tanulva, színészbarátaimmal, Funtek Frigyessel és Rubold Ödönnel elmentünk Sütő Andrásához, és bejártuk a Hargita vidékét. Ősszel következtek a próbák és küzdelem a hatalommal a bemutatóért – vele eszmélkedésem: mit is jelent a magyar színész hivatása, s mit jelent kisebbségi sorban élni. Harcaink nyomán mégis beteljesült a csoda: 1986. január 2-án s tovább kétszáz estén. Az elmúlt huszonöt évben sok nagy női szerepet játszottam Szent Johannától Brecht *Kaukázusi krétaköréig*, s talán szerénytelenül mondhatom, sikeresen, de bizton állítom: Sütő András négyyszeres asszonylány alakja a XX. század legnagyobb szerepe. Egyszer talán majd még külön is beszélgethetünk róla, mert annyi év után ma már jobban látom a mű színészi-

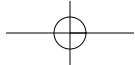

nyelvi-drámai erejét és az előadás titkait, mint egykor, amikor nap nap után még benne éltem a szerepben, és esténként elmerültem a gyönyörűséges játékokban. Itt most csak annyit, hogy gyermekkoromat kellett megidézni, a betlehemezéseket, a karácsonyi estéket, a játékokat. Édesanyám mellett anyai nagymamám szokásai, gondolkodása oly természetesen vezettek a szerep alakításában, mintha az életemet folytatnám. Nagymamám a templom mellett lakott; s özvegyi magányában se akart hozzánk költözni. Csak halálommal szűnik meg a ház, mondogatta, s amikor már nagybeteg volt, mégis engedett, átköltöztettük, de már csak néhány hétig élt. Halálának másnapján pedig háza összeomlott – hát nem egy ballada? Nagyon szépen mondja Sütő András: a metafora a széteső világunk aranyabroncsa. S ahogyan a párbeszédekben a szereplők balladás, játékos, poétikus nyelvi képek összevillantásában építik a párbeszédeiket, bontják ki a múltat, vele alakul, sűrűsödik a jelen drámája is. Sütő András műve színésznek és nézőnek az eperfán nyiladozó szerelemtől a jégvilági küzdelmekig olyan káprázatos világot teremt, ami a mindenkori magyar sors kérdéseit is megnyitják bennünk. Az előadás önmagában is metaforát jelentett az 1980-as évek vajúdásai közepette és nemcsak erdélyi értelmezésként. S bár a pártcenzúra változatos fondorlatokkal meg akarta semmisíteni, mégsem sikerült. A darab sorsában is igazolódott Réka küzdelme: a karikagyűrűt, a remény jelét, bármilyen nehézségek közepette, a jég alatt is meg nem szűnhetünk keresni. Örökös hitben élve és bizakodásban nem fáradhatunk el. Embere válogatja, hogy ki milyen feladatot vél az életben, de a jelet mindig keresni kell a beteljesüléshez. Illyés Gyula éppen Sütő Andrást köszöntve írta: a kép a legcáfolhatatlanabb beszéd. *Az Advent a Hargitán* előadása maga is képpé emelkedett akkori életünkben. S ma nincs olyan irodalmi est, találkozó a közönséggel, hogy meg ne szólítsanak, felidézve, hogy Sütő András műve micsoda lélek- és gondolatébresztő élményt jelentett, megváltoztatva gondolkodásukat is. Isten adománya, hogy a színház értelmét, a magyar színész hivatásának ilyen magasát megérnem adatott és szolgálhatom.

– *Abogy hallgatlak, csak megerősít: omló világunkból a költői színbázisban látod a reménységet a feltámadásra, a megújulásra. És a költők miként segíthetnek? Az utóbbi időben gyakran szólsz verssel a pódiumról.*

– A főiskolán s majd utána is jó ideig úgy éreztem, hogy szabályok, versmondási előírások szerint a költőket nem tudom megszólaltatni. Egyszer Bubik magánfelvételen ideadta Latinovits Fészek-beli estjét, végighallgattam, és személyeségével, szépségével döbbenetes eszméletű erővel hatott rám. S aztán kezdtem keresni a verseket, de kérésre, megrendelésre nem ment. Azt hiszem e homályos tájékozódásban magamat is kerestem, hogy önnön életemre is rátaláljak. Említettem, hogy Görömbei András monográfiájából miként fedeztem fel Sinka Istvánt. Szállnak a vadlibák – micsoda mélyről szakadó vallomás –, de hát nagyapámra is gondolva, én is ilyen ősi drámaisággal élem, hogy gyermekkoromból „jön az erdő s a rét velem”. Csoóri Sándor *Anyám, fekete rózsá* című költeményét egy időben szavalóversenyek népszerű verseként sokan mondták, de én nem valami múltidézésformán illesztettem műsoromba. Életem egyik legszebb verse: édesanyámat és

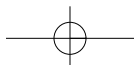
halálos ágyán is oly tekintélyes nagymamámat látom megelevenedni, akinek „Vál-lára még az orgona- / virág is úgy szakad, / mintha csak teher lenne, / jó szagú kárhozat.” Feledhetetlen megismerkedésem Nagy Gáspárral és költészetével; élet-művének fontos fejezete '56-os versei. Évtizedeken át a félelem zárta össze a szá-jakat, otthon se értesültem édesapa küzdelmeiről, és Nagy Gáspár fantasztikus hő-siességgel, Petőfihez méltó tisztasággal merete kimondani a megtörténtet. 1990 után pedig azt, hogy mivé korcsosult a remélt szabadság és az '56-os forradalom becsülete. Kölcsönösen nagyon szerettük egymást Bella Istvánnal, szívesen mon-dom Ágh István és... Gyurkovics Tibor verseit... – már egyre többet a temetőbe járunk – és Lázár Ervin!... Férfit úgy zokogni még nem láttam mint őt, Bubik István halálának emlékmiséjén 2005 decemberében, s egy évre rá már őt temet-tük! Drága lénye a fájdalomnak miféle bugyrait viselte! – könnyező-néma meg-rendültsége csak sejteti: bájos mesehőseit is legyőző eföldi démonokkal harcolt. Nem folytatom a példákat, kedves költők, írók sorát, sorsát, de arról szólnom kell, hogy templomokban, könyvtárakban, művelődési házakban s bármerre, ahol költőkkel megszólalok, elmondhatatlan micsoda szeretettel, érdeklődéssel hallgat-ják a verseket. Mert az emberek szomjúhozzák a szépséget, az igazságot múltunk és jelenünk ígézetében. Elmondják, hogy mennyire unják a tévében vagy egyéb helyeken feltűnő hivatalos szavalókat, a gépies versbeszélőket. A hétköznapok po-litikájától, a televíziótól piszkolt világból menekülve várják a költői szót, a szép és igaz gondolatokat, a reménység jeleit. Műsor után leülünk, beszélgetünk, kérdez-nek a versekről, a költőkről, s persze mai hogylétünk drámai gondoljai is felrémlen-nek a művek fénytörésében. Hónapokra telve a naptáram; egy-egy fellépés újabb négy-öt meghívást jelent.

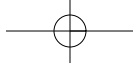
– *Változatlanul versben bujdosunk – reménykedés végett? 2006 őszén a Hazugság-elleni tüntetés egyik délutánján az Országház előtt felállított pódiumon Tóth Arpád Alarcosan című versét mondtad...*

– Igen, mert „Az Antikrisztus napjai ezek, / Csillog a világ szörnyű arany-szennye”. Lánglelkű költőkkel minden politológiai helyzetelemzésnél pontosabban lehet kifejezni, tudatni közérzetünket. Az emberek csüggedtek, már-már belenyug-szanak az agymosásba, miközben akarás és tenni vágyás is feszíti őket. Adynál szebben nem vallhatom meg életigémet, hivatásom értelmét: „Még az álmokat se hazudni, / Mégis víg hitet adni másnak, / Kísérő sírást a sírásnak: / Milyen jó volna áldni tudni.” Igen, víg hitet adni, emberi hangon mondván a verseket, tudva Kosztolányival, hogy a hang elmúlik, mint az élet, de a vers nem. Ám az a pilla-nat, amikor a pódiumon fölfénylik a költő szava, talán azt is remélhetjük abban az életpillanatban, hogy embertársainknak emberi nyelven az istenit szolgáljuk.

– *Shaw azt mondja: a hazug büntetése nem az, hogy nem hisznek neki, hanem ő nem hisz másoknak. A hétköznapi hazugságot a költészet leleplezheti?*

– Azzal, hogy a szív és életbeli igazságot mondja. A szembesítésben. De ma rettenetes mélyben élünk. A hazugság intézményesült a miniszterelnökig menően. Shaw gondolata nálunk már nem áll, mert a hazugságból semmiféle büntetés nem következik, mert a hazugság mértékegység lett. Egyik hitvány a másik előtt hiteles

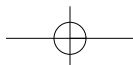
hitvánnyá válik. Ha én lopok rendjén van, mert más is így cselekszik, s nincs felelősségre vonás. Mi több, erénnyé magasztosul, mert a politika és a kereskedelmi televíziók összehangoltan azt sugározzák, hogy lopni, csalni nem bűn. És ölni se bűn. S ebben a morálja vesztett forgatagban ítélni is felesleges. Mert maga az igazság és az ezt képviselő intézmények is kérdésessé válnak. Így aztán emberi mi-voltunk alapértékei, a hősiesség, tisztaság, igazmondás súlyát lefokozódnak, nehogy különbnek és példának mutatkozzanak abban a sekélyben, ami itt, most és nálunk szabadságnak és demokráciának neveztetik. A politikusi nyilatkozatokban csaknem minden mondat így kezdődik: „Azt gondolom...” – de nem ő gondolja! Hazugság, mert pártjának direktíváját darálja, s diktátum szerint szavaz, nem a lelkiismerete szerint, mert legalább listáról a következő választáson is parlamentbe akar kerülni. Ez a legbiztosabb, mert még a választókkal se kell szembesülnie, és büntetlenül szavazhat iskolák, kórházak, vasútvonalak megszüntetésére. Felelősségét senki sem kéri számon. Írott és képi beszélgetések riportere kérdések javát így kezdi „Mennyire...?” Sekélyes fantáziátlanság, hány kérdőszavunk sikkad el és felejtődik a felkent használók tehetségtelensége folytán! Beszélgetésünk elején a színpadi csönd asszociációs veszedelméről beszéltem. Potomság ahhoz képest, amit az esti beszélgetések, a szólás szabadságának lovagjai művelnek. Sorsunkat megalázó hazugság, ahogy sunyítva elhallgatják, vagy pöszítő, selypegő-beszédhibásan félrefogalmazzák az ország állapotát érintő legfontosabb kérdéseket a mélyen tisztelt országvesztőkkel beszélgetve. Keserves multság színészként is nézni az amatőr imitációt: ők is tudják, silány színjátékban farsangolnak; tekerik nyakukat, pózolnak, hogy a kamera fensőbbeséges voltukat sugározza. Ripacséria úgy, ahogy vannak. Figyeld meg, nemes, emberi értékeket dicsérő minősítéseket nem hallasz, jelzőtlen világban élünk, jobbára a trágárság virányai lengik be a közéletet.

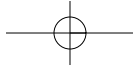
– *Kedves tanító nénid ezt úgy fogalmazta: „Nem jó a búsleves, ha a fűszerek helyett bürök vagy beléndek kerül bele.”*

– Igen, de most ott tartunk, hogy a bürököt és a beléndeket nyeletik velünk, s már leves sincs!

– *„Hanyatlóban a nyelv csillaga” – mondta Kosztolányi.*

– Ha meggondolod, hogy ő és írotársai, Móricz, Kodolányi, Hunyady Sándor, nyugatosok és nem nyugatosok naponta, hetente, folytatásos regények, novellák és versek mellett publicisztikát, cikkeket is írtak, elképesztő erővel működött az irodalom társadalmi jelenléte. Nyelvművelő rovat nélkül is az anyanyelv, a gondolkodás hatalmas pallérmunkáját végezték hétköznapi természetességgel. Manapság kikopott a lapokból a míves írás, írók nevét többnyire közéleti tiltakozások aláírójaként olvashatod – jobb esetben nemes ügyek visszhangosítására. De alább szállva a Parnasszusról: bankok és biztosítási szerződések szövegei nemcsak azért írónak magyartalanul, többnyire olvashatatlan kisbetűvel is, mert a hivatalnokok nem tudnak fogalmazni. Megfontolásból sokkal inkább: anyagi érdekük és nyereségük, hogy tolvajnyelvüket ne értsd. Aláírsz és szerződsz gyanútlanul, és aztán meredhetsz, amikor kiderül: hiába várod, hogy károdát megtérítik. Tolvajnyelv – látod milyen árnyalatos a magyar? Mert a bankok is tolvajolnak a hatalmas kamatokkal,

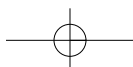

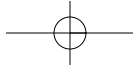

és havonta, kimeríthetetlen leleménnyel és orcátlanul szerkesztett, óriási plakátokon az országot betérítő becsapási hadműveletekkel. „Szenved a magyar szó” – mondja Tamási Áron, s bajlátása ma sokszorosán érvényes: hűtlenség a szóhoz és a becsülethez – ilyen kort élünk.

– *Leánykád, Virág már az új kor gyermeke. „A semmi árja” (Dsida) ellenében mi-ként lehet nevelni úgy, hogy eszményeidet és az anyanyelv szépségét, árnyalatait benne tovább éltesd, mert Füst Milánnal szép gondolatát idézve: „Anyád nyelvét bízták rád a századok...”! Az édesanya mit adhat tovább a századokból?*

– Ijesztő, rettenetes felelősség. Főként, ha hozzágondolod, hogy ugyan itt állunk az ikes igékkel, ahogy Faludy György *Óda a magyar nyelvhez* című versében a megmaradás érvét szárnyaltatja, de a méreg, a tőr és az ék ma már az sms-t és a számítógépes levelezést, a „csetelő” beszélgetéseket jelenti. Amivel nemcsak az angol kifejezések, mondatok szabadultak ránk, hanem az ékezetet vesztő magyar szavak, és jó, ha teljes mondatok íródnak, mert a rövidítés már anyagi meggondolásból is általános gyakorlat. A mai fiatalok a világot pedig összefoglalják a „tök” és a „király” minősítéssel. Édesapjával rengeteget meséltünk kicsi leányomnak, de idővel nyilvánvalóvá lett, hogy az én gyermekkoromat már nem idézhetem fel benne. Vidéken gyermekeskedni még ma is más, Budafokra is azért költöztem, hogy a természet és emberközelség megérintse. De a világ szétziláló forgószelében az önmegtartó küzdelem szinte kilátástalannak tűnik. Amikor egy kamaszodó lány azt látja, hogy egy gazdag család gyermeke minden fogyatói hitványságot divattá emel az osztályban, milyen érvekkel hadakozhatsz? Nemcsak a tehetőség hiánya, hanem elvi kérdés is, hogy ne engedjem követni, de ő persze hogy vágyakozik rá, és nem érti az ellenkezésemet. Meg-megújuló küzdelem, de nem szabad feladni. Nagyon sokat kell beszélgetni, hogy azok az értékek, gondolkodásmód benne is megfogjanak, amiket szeretnék tudatosítani. Mostani karácsonykor például elhatároztam: hazamegyünk édesanyámhoz, és megkérem, minél többet beszéljen Virágnak a régi időkről. Így is történt, és édesanyám felidézte az egykori ünnepeket, amikor nem volt szaloncukor sem, és szőlőszemet vagy diót csomagoltak papírba, hogy díszítsék a fát. És Virág ámulva hallgatta nagymamájának „sok szép szavá”-t és az elsüllyed idők történeteit. Mintha a szívós törődésnek mégis értelme volna: leányom kezdi felismerni, más egy könyvet kézbe venni, ízlelgetni, mint szövegét számítógépről elolvasni. S nem a távismerkedés, a villám-szövegelés, hanem a személyesség varázsköre az, amely a szerelmet, az ember életét széppé és gazdaggá emeli. Internetes tájékozódás, vetheted közbe, hatalmas esély a műveltség, az irodalom, a költészet megismerésében. Igen, de óvatosan azért, mert a szövegromlás kimeríthetetlen. Ünnepi szereplésre készülve, Ady kiskarácsonyi versét néztem meg a világhálón: tucatnyi változat előbukkant – és valamennyi szöveghibásan. De hát csak a nyelvről beszélgetünk? Nem kérdeztél a zenéről. Hogy például lányom most érettségizhetne énekből anélkül, hogy az elmúlt négy évben egyetlen népdalt is énekelt volna – Bartók és Kodály országában! Szégyenletes. Mi gyermekkorunkban állandóan énekeltünk, nemcsak az iskolában, éppúgy szólót kapálva és aratáskor, és örökösen dalolva játszottunk a réten. Satnya az élet,

ha nincs ének. A legverejtékesebb dolgunkat is könnyítette, mert a munka az élet értelmét, az ember napi feladatát jelentette, s így lelkéből énekelte boldogságát. Ma ki énekel? Legfeljebb basszáznak, hogy dolgozni kell. Mert a dologtalan pénzkereset jelenti a sikert, s a munka kötelező rosszá hitványosodott ebben a világban.

– *Amíg porrá leszünk marad a feladat: „Őrizd eszelősen nébány jelzödet, álmodat”?*

– Te is tudod: az ötvenes években Tamási Áron, ugyancsak évekkel későbbben tehette, de a remény fényeivel válaszolt Márai Sándor nyomasztó igéire. Azóta persze nagy idő telt el, s mi voltaképp agóniánk hazai jeleiről beszéltünk. Szavunk se volt a nyelvveszejtés módozatairól határon túli honfitársaink körében...

– *Az 1996. június 6-án a Barcelonában aláírt Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában az általános elvek 26. cikkében ez áll: „Minden nyelvi közösségnek joga van olyan oktatásra, mely biztosítja saját nyelvének teljes értékű elsajátítását, beleértve a mindennapi nyelvhasználat legkülönbözőbb területeihez szükséges képességeket, valamint bármely más általa óhajtott legalaposabb ismeretét...”*

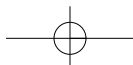
– Sorolhatod előbből s az utána következő pontokat is – de miről értesülünk naponta? Kolozsváron a „multikulturális” (!) egyetemen minden más nyelven kiszögezhetik a táblákat, csak magyarul nem! Hónapok óta a szlovák köztársasági elnökig menő cirkusz, hogy a sokszázados magyar helységneveket be lehet-e írni magyarul a magyar gyerekek magyar tankönyvébe... égbekiáltó botrány! Szabadkán megszólalsz magyarul, s még jó, ha csak összevernek szerb nacionalista suhancok...! Említsem Kárpátalját? Ahol az ukrán állam a magyar anyanyelvi oktatás tervszerű szétverésébe kezdett; és a hazai magyar vezetés sunyítva tudomásul veszi. A liberalizmus igazi természete – rugdaljanak csak bennünket! Kovács Pistike családja pedig elégedetten vigyoroghat, lassan már dolguk se akad – a nemzetrugdalást állhatatosan végzik a szomszédok. Ugyan hol találnánk méltányos segítséget? Az Európa Unióban? De hiszen nagy államok szorításában kis nyelvi közösségek küszködnek, vagy gondolj a flamand-vallon elmentétre.

– *Kosztolányi Dezső Antoine Meillet-hez, francia nyelvészhez írott levelében az új nyelvi Európát körvonalazza. Kosztolányi a nagy hatalmi öntudat, vagyis a kis nyelvek „tudományosan” hangoztatott törvényszerű pusztulása ellenében éppen emberi voltunk sajátos, nemzeti értékeinek megtartó érveit sorolja bámulatos logikával. Fájdalmasan be kell látnunk: csaknem nyolcvan év múltán: az Európa Unió is a College de France tanárának elveit követi.*

– Védtelenül meredünk a holnapba: nyelvünk kövei – kápolnaromok, mondja Sütő András. Szórványosodásunk, nyelvkárosodásunk folyamatos és egyetemleges. Szárad a Koszorú, mert fonnyasztjuk és fonnyasztják mások – bestiális politikai megmondolásokból

– *Tíz legszebb magyar szavad?*

– Sokszor tízet nem lehet? Gránátalma... – ez biztos, engedd, meg, hogy gondolkodjam...: tejkaramella, viola, gyöngédség... méz... búbáj... bizalom... mama-illat... halolaj, álom, gyöngyvirág – de ez máris tizenegy!

[Kubik Anna órák óta ül abban a fotelben, amelyben valamikor Tamási Áron tűnődött a világ javításának módzatain. S röptette képzeletét, hogy utolsó novelláját, a Gyökér és vadvirág történetét megformázza. Amelynek leányalakját, az erdei tündér – Tézit Kubik Anna alakította tévéfilmen. Ül egyenesen, szinte rezzenetlen, és Áprily-módján hallgatom, szavai, gondolatai a múltból is harangoznak a jelenbe. Néha haját megsimítja, alantra tekintve csizmáját látom, mintha indulna jóhírijelenteni a történelmi télben. Szemben vele a karácsonyfa áll, rá-rá pillogat. Hány éves Kubik Anna? Százakat mondott, én éppen ezernek látom, mert fenn szárnyal az idő felett, miközben incselkedvén a pillanattal karján a kosárral Kis Rékaként minden jót kíván az egyedül való szomorúságban, „Adjon Isten sokakat...”! Anna kisiskolásként meséket írt, például a Télkirályról, „sok ember megkeserítőjéről”, ezért a Napot ki kell szabadítani fogságából. Örömteremtőként rengeteget dolgozott az elmúlt buszonöt évben, ajándékozó kosarában negyven film- s vagy kilencven színházi szerepet és pódiumi fellépések ezreit hordozza. Végezetül ugyan mit kérdezhetnék a dolgos, fáradhatatlan, ezeresztendő teremtéstől? A Mecsek rengetegében járó Gellért püspök alakja merül fel bennem: estjét a gabonát őrölő szolgáló éneke szépítette meg. Keserves munkájában is magyarok szimfóniáját szárnyaltatta. „Boldog, mond, ez az asszony, ki más hatalma alá vettetve, tartozó szolgálatját ily édesdeden, morgás nélkül, vígan teljesíti” – olvassuk Gellért szavait az egykori kódexben. Anna: „Isten kegyeltje”, és: „Mindig a mannát hozta eszembe, azonkívül egy kacér és nagyon nőies feltételes módot is” (Kosztolányi). Mit kérdezzek tőle végezetül, hozzá méltót és nemeset?]

– Kedves Anna: boldogan énekelsz?

– Se vígan, de boldogan. Lelkemben gyász, boldogság csak madár képében... száll a kertemben.

– Azért Magyar Electra alakítóját csak vigasztalom Bornemisza Péterrel: „A kegyeseknek, de nem az istenteleneknek utódai boldogok...”

2009 Vízkeresztjén

ABLONCZY LÁSZLÓ

